
Др Љубиша ДАБИЋ*

СУДОВИ ЧАСТИ ПРИ ПРИВРЕДНИМ КОМОРАМА

Резиме

У овом раду аутор истражује судове части, са тежиштем на судове части при привредним коморама, првенствено на Суд части при Привредној комори Србије - њихово појмовно одређење, организацију, надлежности, правну природу, особености поступка који спроводе и природу одговорности коју утврђују, као и врсте и природу мера које изричу. Аутор само чини осврт на судове части у професионалним удружењима, оружаним снагама (војсци) и правосудном систему послератне Југославије. Сврха овог рада је да се оживи интересовање за истраживање судова части при привредним коморама.

Кључне речи: суд части, привредне коморе, пословни морал, добри пословни обичаји, професионална удружења.

I Увод

У погледу назива „суда части“, реч је о традиционалном називу за нарочиту врсту органа који се успоставља при професионалним удружењима и неким другим организацијама, са основном надлежношћу да „суди“ и изриче санкције члановима професионалних удружења због непоступања у обављању својих послова по правилама професионалне етике, пословног морала или добрих пословних обичаја. Било је у литератури неуспешних покушаја, првенствено из идеолошких разлога, преиспитивања и довођења у питање овог назива, са констатацијом да је „једнообразан“, „традиционалан“ и „да по себи није прикладан“.¹ У упоредном и домаћем праву, у појединим професионалним удружењима, судови части се појављују и под другачијим називима, као што су „дисци-

* Професор Економског факултета Универзитета у Београду

1 М. Јовановић, „Судови части“, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том III, Београд 1978, 104.

плински суд“, „дисциплинско веће“ или „дисциплинска комисија“. У праву Србије постоји нпр. дисциплински суд у области адвокатуре,² а дисциплинска комисија у области јавног бележништва.³

У упоредном праву се судови части најчешће појављују при професионалним удружењима (нпр. лекарске, инжењерске и друге коморе), у привреди, трговини, занатству (при привредним, трговинским и занатским коморама), одређеним друштвеним организацијама (нпр. удружења новинара, универзитети), оружаним снагама једне земље, изузетно и у оквиру правосудног система једне државе.

У одређеним професионалним удружењима (коморама) постоје судови части који су задужени да расправљају о поступцима својих чланова, уколико њихова понашања нису у складу са њиховим кодексом професионалне етике. Реч је о посебној врсти органа који се назива суд части, али се разликује од судова као органа државне судске власти. Судови части су органи са надлежностима да расправљају и суде носиоцима одређене слободне (уређене) професије,⁴ под унапред одређеним условима и на начин предвиђен законом и унутрашњим општим актом. Суд части спроводи поступак, утврђује одговорност, доноси одлуку на основу које изриче одговарајућу санкцију. На пример, у праву Србије је по први пут после Другог светског рата донет Закон о коморама здравствених радника, који је представљао правни основ за оснивање пет комора здравствених радника на нивоу Србије⁵ (лекарска, стоматолошка, фармацеутска, комора биохемичара и комора медицинских сестара и

2 У органе Адвокатске коморе Србије улазе дисциплински суд и дисциплински тужилац. Адвокати су одговорни пред дисциплинским судом за стручно и савесно бављење адвокатуром и чување њеног угледа. Дисциплински поступак покрећу и воде дисциплински органи, а за повреду дужности адвоката и нарушување угледа адвокатуре, адвокату се могу изрећи дисциплинске мере. Закон о адвокатури, Сл. гласник РС, бр. 31/2011, 24/2012-Одлука УС РС, чл. 67, 75-82.

3 Дисциплинска комисија и дисциплински тужилац улазе у органе јавнобележничке коморе. Ове органе чине јавни бележници које бира скупштина јавнобележничке коморе. Јавни бележник дисциплински одговара ако у вршењу јавнобележничке делатности криши одредбе Закона о јавном бележништву и других закона или ако својим понашањем врећа углед јавног бележништва као службе од јавног поверења. Закон о јавном бележништву, Сл. гласник РС, бр. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014-други закони, 121/2014, 6/2015 и 106/2015), чл. 122, 127-128, 149-164.

4 Вид. Д. Кнежић-Поповић – Љ. Дабић, *Слободне професије - правни аспекти*, Београд, 2009.

5 Закон о коморама здравствених радника, Сл. гласник РС, бр. 107/2005, 99/2010 и 70/2017-Одлука УС РС, чл. 2.

здравствених техничара).⁶ У органе коморе улазе судови части првог и другог степена,⁷ а статуту коморе је препуштено да ближе уреди конкретна питања.⁸

Историјски, судови части су у праву Србије били заступљени и у оружаним снагама. На пример, Законом о служби у оружаним снагама у бившој Југославији (1985) били су уређени и судови части.⁹ Стављено им је у надлежност да расправљају о одговорности резервних млађих официра, официра и војних службеника за преступе учињене изван војне службе, којим се штетило угледу њиховог статуса или су грубо занемаривали своје дужности. Поменути преступи били су законом одређени. Били су организовани као више првостепених и један виши суд части. Имали су председника, заменика председника и потребан број судија. Постојао је тужилац и потребан број његових заменика. Судили су у већима. Поступак је имао елементе кривичног поступка.

Од правила да се судови части формирају при професионалним удружењима и другим организацијама, постоје и изузети. Најдрастичнији такав пример представљали су судови (части) који су били формирани у праву Србије после Другог светског рата за суђење злочина и преступа против лица српске националности, због повређивања српске националне части. Ови судови су од стране историчара оквалификовани као „судови части“,¹⁰ иако се у правном смислу ради о посебној врсти при-

6 Вид. Љ. Дабић, „Коморе здравствених радника у Републици Србији“, *Правна ријеч*, бр. 22/2010, 477-499.

7 На основу Закона о коморама здравствених радника, Лекарска комора Србије је статутом ближе уредила судове части. Вид. Статут Лекарске коморе Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 111/2006, 68/2008, 14/2010, 36/2011-Одлука УС РС, 43/2011, 22/2012, 70/2017 - Одлука УС РС, чл. 43, 46-48. Судови части се при овој комори образују као: судови части првог степена при регионалним коморама и Суд части другог степена - Врховни суд части на нивоу коморе Србије. Одредбе посебног Правилника о раду суда части Лекарске коморе Србије постале су саставни део статута на основу донете одлуке на редовној седници скupštine Лекарске коморе Србије. Вид. Правилник о раду Суда части - Постао је интегрални део Статута Лекарске коморе Србије на 6. редовној седници скupštine ЛКС, која је одржана 24-25. фебруара 2012. Статут Лекарске коморе Србије, чл. 170-173.

8 Реч је о следећим питањима: орган коморе који образује судове части; састав судова части; услови и начин избора и разрешења судија; надлежност судова части; лакше и теже повреде професионалне дужности и угледа члана коморе; поступак за покретање и утврђивање одговорности члана коморе.

9 Закон о служби у оружаним снагама, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 7/1985, 20/1989, 40/1989, 26/1990 и *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/1993 и 50/1993, чл. 196-209.

10 М. Митровић, *Изгубљене илузије – Прилог за друштвену историју Србије 1944-1952*, Београд, 1997, 71-141.

временог (и повременог) државног суда, о специјалном суду у спостављеном у правосудном систему послератне Републике Србије. У прописима је ова врста суда означена као једна врста установе у области правосуђа – „установа суда“.¹¹ „Суд части“ је био специјални и специјализовани, а поступак који је спроводио имао је првенствено елементе кривичног, али и прекрајног поступка, уз све његове особености.¹²

Овим истраживањем оживљавамо интересовање за судове части уопште, а посебно за судове части при привредним коморама у Србији, који су традиционално били запостављени у домаћој правној теорији. У контексту различитих врста судова части, који се јављају у различитим областима, нужно је водити рачуна о одређеним специфичностима и разликама између судова части при привредним коморама, с једне, и судова части који се формирају у другим професионалним удружењима и посебним организацијама, с друге стране. Нужно је указати на њихово појмовно одређење, правну природу, особености поступка који спроводе и утврђивање одговорности, али и на врсте и природу мера (санкција) које изричу. У историјском контексту, треба уочити чињенице да су судови части при привредним коморама у праву Србије у дужем временском

11 На Председништву Велике антифашистичке народно-ослободилачке скупштине Србије (АЧНОС), у новембру 1944. године, у спостављена је ова посебна врста судске установе и изабрани њени чланови - укупно 27 чланова. Вид. Одлуку о установи суда за суђење злочина и преступа против српске националне части, Сл. *гласник Србије*, бр. 1/1945; Суд за суђење злочина и преступа против српске националне части изабран од Велике антифашистичке народно-ослободилачке скупштине Србије, Сл. *гласник Србије*, бр. 1/1945. Већ у првој половини децембра исте године, донета је одлука о формирању судова части, којом су ближе уређена питања његове организације, поступак, кривична дела и казне које су се могле изрећи. Вид. Одлука о суду за суђење злочина и преступа против српске националне части, Сл. *гласник Србије*, бр. 3/1945. На основу ове одлуке, за злочине и преступе против српске националне части сматрана су сва она дела којима се „штетило или се могло штетити угледу и части српског народа и његовој борбој отпорној снази“, искључујући велеиздају и помагање окупатора у ратним злочинима. Такође, под поменутим злочином или преступом је третирана свака „политичка, пропагандна, културна, уметничка, привредна, правна, административна и друга сарадња са окупатором или домаћим издајницима“. Осуђено лице је могло бити кажњено једном од следећих казни: 1) губитком националне части као редовном казном, на одређено време или доживотно; 2) лаким или тешким присилним радом на максимално 10 година; и 3) конфискацијом имовине у корист државе, потпуном или делимичном.

12 Осим „суда части“ у спостављеног од АЧНОС-а, били су формирани и „посебни судови части“ од Народноослободилачког фронта, нпр. у Народном позоришту, на Београдском универзитету. Док је прва врста суда части била државни орган, чије су пресуде биле извршне, дотле је друга врста била лаички суд, са овлашћењима да даје предлоге о санкцијама, које је потврђивало Председништво АЧНОС-а, односно Министарство просвете, науке и културе. Вид. М. Митровић, 105-141.

периоду третирани као самоуправни судови, у контексту друштвене својине и самоуправљања. У савременим условима, са успостављањем и развојем тржишне привреде у Србији, која почива на слободи конкуренције, судове части треба истраживати у новом контексту. Убрзани развој потрошачког права у Србији довео је до искључења потрошачких спорова из надлежности судова части при привредним коморама.

II Судови части при привредним коморама Србије

Пре него што се упустимо у разматрање материје о судовима части при привредним коморама, потребно је да начелно укажемо на њихово законско успостављање у праву Србије. На основу Закона о привредним коморама (2015)¹³, при Привредној комори Србије и привредним коморама аутономних покрајина се образују судови части, који одлучују о повредама добрих пословних обичаја и пословног морала. Ови судови се могу образовати и при уговорним привредним коморама, на основу одлуке надлежног органа коморе. Унутрашња организација, састав, поступак, начин рада суда части и мере које изриче уређују се општим актом скупштине привредне коморе.

1. Организовање и структурисање судова части - У Србији су судови части при привредним коморама први пут успостављени 1913., када је формиран и Суд части при Привредној комори Београда¹⁴. Данас су они у праву Србије регулисани начелно законом којим се уређују привредне коморе¹⁵, незнатно ближе статутима привредних комора, а детаљније посебним правилником. Конкретно, Суд части при Привредној комори Србије уређен је законом¹⁶, Статутом Привредне коморе Србије (2016)¹⁷ и Правилником о Суду части при Привредној комори Србије (2017)¹⁸.

Судови части не улазе у правосудну организацију државних судова Србије. Немају изворну организацију, јер се налазе унутар организације привредних комора. Органи коморе опредељују њихову унутрашњу

13 Закон о привредним коморама, Сл. гласник РС, бр. 112/2015.

14 <http://www.kombeg.org.rs>

15 Вид. М. Васиљевић, В. Петров, Ј. Лепетић, „Правна природа привредних комора“, *Право и привреда*, Београд, бр. 10-12/2016, 12-21 и Љ. Дабић, „Привредне коморе (Упоредноправни приступ)“, *Правна ријеч*, Бања Лука, бр. 28/2011, 643-646.

16 Закон о привредним коморама, чл. 30.

17 Статут Привредне коморе Србије (Сл. гласник РС, бр. 39/2016), чл. 42. ст. 1, тач. 2, подтакка 12. и чл. 65.

18 Правилник о Суду части при Привредној комори Србије (Сл. гласник РС, бр. 114/2017), чл. 1-74.

организацију, састав суда, избор судија и др. Ови судови су једна врста посебног органа (тела) привредне коморе за решавање спорова. Предвиђени су законом, ради утврђивања одговорности и изрицања мера према члановима привредне коморе. Организују се у унапред предвиђеним правним облицима ради расправљања и суђења, са правом да спроводе поступак и изричу предвиђене санкције. Имају назив, седиште и свој печат. Немају својство правног лица, а у оквиру своје унутрашње организације могу да имају одељења.

У коморском систему Србије, суд части се обавезно образује при Привредној комори Србије и привредним коморама аутономних покрајина, а може се образовати при уговорним привредним коморама. Допуштено је да се одељења Суда части Привредне коморе Србије могу организовати при регионалним привредним коморама, односно привредној комори главног града.

Како се структуришу судови части? Имају: председника, заменика председника, судије и особље. Председник и заменик председника се бирају на одређени временски период и могу бити поново бирани. Њих у упоредном праву бира орган управљања коморе - скupština, а у праву Србије извршни орган - управни одбор коморе. Важеће решење у праву Србије по овом питању оцењујемо као неприродно и неадекватно, укључујући да највећи број аргумента иде у прилог највишег органа управљања коморе. И у контексту историјског законодавства, ове органе је бирала скupština коморе. Напред наведени органи се бирају на одређени временски период, уз могућност да поново буду бирани. При Привредној комори Србије, они се бирају на период од 4 године.

Суд части при привредној комори Србије има стручну службу са запосленим лицем одговарајуће квалификације.

III Надлежности судова части

У праву Србије, на основу Закона о привредним коморама, судови части одлучују „у случајевима повреде добрих пословних обичаја и пословног морала“.

У спровођењу поступка пред судом части при привредним коморама утврђује се одговорност због повреде пословних обичаја и пословног морала, сагласно закону и другим прописима. Осим прописа, у којима су садржане опште правне норме, којима се уређује пословање привредних субјеката, од значаја су за уређење ових односа и друштвена пра-

вила понашања,¹⁹ укључујући и она у којима је садржан елемент моралности – пословни морал и добри пословни обичаји.²⁰ Тим различитим правним и друштвеним правилима уређују се међусобни односи привредних субјеката на јединственом тржишту, са њиховим крањим јединственим пословним циљем – остварење добити. У реализацији тог циља, привредни субјекти у међусобном такмичењу на тржишту крше прописе, с једне стране, али и друштвена правила понашања, с друге.

Уграђено опште начело у Закону о облигационим односима,²¹ да су „учесници у облигационом односима дужни (су) да у правном промету поступају у складу са добрым пословним обичајима“, изазвало је, и до данас изазива теоријске расправе, неслагања и недоумице у погледу поимања и тумачења овог правног стандарда.²² Додатна сложеност у његовом тумачењу и примени појављује се у контексту судова части при привредним коморама, који су дужни да одлучују у поступку против чланова коморе „због повреда добрих пословних обичаја и пословног морала“ у пословним односима, као и повреда којима се нарушава јединствено тржиште. Садржина пословног морала мора се утврђивати у сваком конкретном случају, имајући у виду да он почива на већем броју начела и правних стандарда, као што су: начело савесности и поштења, добра вера (*bona fides*), односно добра пракса (*good faith*), лојалност, правичност, разумност, добри пословни обичаји и др. Законодавац у Закону о облигационим односима налаже странама да су дужне да се у заснивању облигационих односака и остваривању права и обавеза из тих односака придржавају начела савесности и поштења, уз предлог да се у текст будућег Грађанског законика Србије унесе и следећа забрана: „Стране не могу ову дужност да искључе или ограниче“.²³ Суд је тај који треба кроз судску прак-

19 Право и морал су историјске и друштвене појаве које се међусобно условљавају, приближавају у неким елементима, али су суштински различите. Општепозната је чињеница да право почива на моралу, полази од моралних норми и да представља минимум морала.

20 О овом питању је крајем 80-тих година, XX века, проф. Ш. Ивањко са својим сарадницима Вишке пословне школе у Марибору направио истраживање. Шиме Ивањко, „Пословни морал и добри пословни обичаји“, *Пословни морал и пракса Суда части при Привредној комори Југославије*, Београд, 1981, 3-32, 113-118.

21 Закон о облигационим односима, Сл. лист СФРЈ, бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989. 57/1989 и Сл. лист СРЈ, бр. 31/1993, чл. 21, став 1.

22 Вид. Б. Благојевић и В. Круљ (редактори), *Коментар Закона о облигационим односима, I књига*, Београд, 1980, 91-94.

23 Лада Републике Србије – Комисија за израду грађанског законика, *Грађански законик Републике Србије (друга књига)*, Београд 2009, чл. 12, став 2.

су, накнадно (*a posteriori*), да дâ живот овом начелу.²⁴ Треба правити разлику између овог начела, с једне стране, и „правичности“ и „добрих обичаја“, с друге.²⁵

Садржину „добрих пословних обичаја“ најпозванија је да одреди судска пракса, посебно пракса судова части при привредним коморама, јер су надлежни да одлучују о повреди добрих пословних обичаја и пословног морала.²⁶ Као и сваком правном стандарду, и добрым пословним обичајима и пословном моралу се одређује њихова садржина у поступку решавања конкретног случаја пред судом части. Одређујући кроз своје одлуке садржину ових правних стандарда, суд части утиче на поштовање и примену добрих пословних обичаја и пословног морала и начин поступања привредних субјеката. Непостојање нижих и виших судова части при привредним коморама у праву Србије онемогућава да се дође до уједначавања њихове праксе у погледу одређивања садржине стандарда добрих пословних обичаја и пословног морала.

Од пословних обичаја треба разликовати добре пословне обичаје, јер они у себи садрже морална правила, тј. етички елемент. Она су елемент пословног морала.

Правни стандард „добрим пословним обичајима“ има свој извор у пословном моралу, због чега се у утврђивању његове садржине не сме поћи само од чињенице да ли је привредни субјект у промету неким својим поступањем повредио неку законску одредбу или одредбу другог опште правног акта. Нужно је да суд части узме у обзир све околности конкретног случаја и, имајући у виду да генерална клаузула садржи само директиву, у сваком случају одреди садржину правног стандарда, уз образложење, полазећи од ширег схватања морала и водећи рачуна о интересима друштвене заједнице.²⁷

У разматрању међусобне условљености, повезаности и разграничења пословног морала од добрих пословних обичаја треба констатовати

24 О. Антић, „Савесност и поштење у облигационом праву“, *Правни живот*, бр. 10/2003, 581-582.

25 Вид. Б. Благојевић, В. Круљ (редактори), 63.

26 Правилником Суда части при Хрватској господарској комори је одређена ближа садржина „повреде правила морала (добрим пословним обичајима)“. Правилник о Суду части при Хрватској господарској комори - пречишћени текст, *Народне новине Хрватске*, бр. 66/2006, 114/2006 – испр. 129/2007 и 8/2008 – испр. 74/2015, чл. 5.

27 Ј. Црногорчевић, Р. Кашанин, „Предговор“, *Збирка одлука Суда части Привредне коморе Југославије од 1961-1980*, Београд, 1981, 7.

да је први правни институт шири појам од другог који је ужи. Оба института представљају друштвена правила понашања, правне стандарде, с тим да пословни морал више задире и везује се за етичка (морална) правила, тј. правила о дужностима.

Статутом Привредне коморе Србије се незнатно шири надлежност судова части, јер одлучују „и у случајевима повреда којима се нарушава јединствено тржиште и због повреде статута коморе, кодекса и других аката органа коморе са обавезном снагом“. Такође, Статутом се као повреда добрих пословних обичаја могу сматрати, према околностима случаја, „и поступци чланова Привредне коморе Србије којима се наноси штета друштвеној заједници, другим привредним субјектима и потрошачима, изиграва дух и смисао закона и других прописа и руши углед земље у иностранству“.²⁸ Даље, Суд части при Привредној комори Србије је надлежан да утврђује и повреде добрих пословних обичаја и пословног морала које учине и страни привредни субјекти који имају регистрован огранак, односно представништво у регистру привредних субјеката.²⁹ Значи, наведени суд одлучује о неизвршавању обавеза чланова коморе, у обављању њихових привредних делатности и вршењу промета робе и услуга на подручју коморе, било да то чланови учине у међусобном пословању или према трећим лицима, под условом да је за такво поступање предвиђено изрицање одређених санкција.

У вршењу својих надлежности судови части су независни и самостални у одлучивању. Ову проглашавану „независност и самосталност“ морамо условно да узимамо, јер судови части немају изворну организацију.

Суд части при Привредној комори Србије није надлежан да одлучује у потрошачким споровима,³⁰ јер се решавају судским путем, у парничном поступку, и вансудским путем, сагласно Закону о заштити потрошача.³¹ Другачије решење је предвиђено за Суд части при Хрватској господарској комори, јер је надлежан да одлучује у потрошачким споровима.³² Такође, Суд части није надлежан да одлучује о актима или радњама привредних субјеката, у својству учесника на тржишту, које за циљ

28 Статут Привредне коморе Србије, чл. 65.

29 Правилник о Суду части при Привредној комори Србије, чл. 3, став 2.

30 Правилник о Суду части при Привредној комори Србије, чл. 3, ст. 3.

31 Закон о заштити потрошача, Сл. гласник РС, бр. 62/2014, чл. 140-144.

32 Правилник о Суду части при Хрватској господарској комори - пречишћени текст, *Народне новине Хрватске*, бр. 66/2006, 114/2006 – испр. 129/2007 и 8/2008 – испр. 74/2015, чл. 4, ст. 2.

или последицу имају, или могу да имају, значајно ограничавање, нарушање или спречавање конкуренције. Реч је повреди конкуренције у смислу Закона о заштити конкуренције.³³

IV Правна природа одговорности пред судом части

Одговорност привредних субјеката пред судом части при привредним коморама се разликује од имовинске (грађанске) и кривичне одговорности, али и од других врста одговорности (управне, дисциплинске). Она је посебна врста, са одређеним специфичностима. Протеже се на чланове привредне коморе, због чега је ограничена, унутрашња и прећко аутономна. За њено изучавање од посебног значаја су следећа питања: субјекти одговорности – чланови привредне коморе; повреде добрих пословних обичаја и пословног морала; спровођење поступка; мере које изриче суд части.

Постоји суштинска разлика између имовинске и одговорности пред судом части. Њихове разлике произлазе из њихове природе и садржине. Имовинска одговорност једног члана привредне коморе се ставља у контекст другог привредног субјекта, са основним захтевом да обезбеди обештећење за субјекта који је претрпео имовинску штету. За ову врсту одговорности изричу се санкције имовинске природе, које не погађају личност субјекта, већ његову имовину. Супротно напред констатованом, одговорност пред судом части члана привредне коморе супротставља посебном органу привредне коморе – суду части, због повреде добрих пословних обичаја и пословног морала. Ова одговорност има за циљ да штити привредну комору од поступања њеног члана које представља повреду дужности и угледа у пословању на јединственом тржишту. Мере које изриче суд части при привредној комори су углавном моралне (неимовинске) природе, јер погађају углед члана привредне коморе код других чланова. Правна правила о имовинској одговорности су јединствена и кодификована, што није случај са правилима о одговорности пред судом части, јер се у мањој или већој мери разликују од једне до друге привредне коморе. Ове две врсте одговорности се разликују и у томе што су: потпуно независне једна од друге; покрећу се различитим правним средствима (тужба, односно захтев); ова правна средства су потпуно независна једна од другог, али се могу подићи паралелно или сукцесивно; суд части није везан одлуком суда која је донета у поступку имовинске одговорности и др.

33 Закон о заштити конкуренције, Сл. гласник РС, бр. 51/2009 и 95/2013, чл. 9.

Постоје одређене сличности, али и значајне разлике између кривичне и одговорности пред судом части. Заједничко им је да имају поред превентивне и репресивну функцију (кажњавање, упозорење). Њихова репресивна природа је различита, јер се код прве одговара за учињена кривична дела, а код друге за повреду пословног морала и добрих обичаја. Основне разлике између ове две одговорности се огледају у њиховом домашају, основу одговорности, врсти поступка и врсти санкција које се изричу. Прво, домашај кривичне одговорности је општи, јер се простира на све грађане и правна лица једне државе. С друге стране, домашај одговорности пред судом части је ограничен, јер се простира само на чланове привредне коморе. Док је заштитно добро код кривичне одговорности остварење јавног, друштвеног интереса, дотле се код одговорности пред судом части штити уже заштитно добро, јер се ограничава на заштиту професионалних интереса једне стручно-професионалне организације – привредне коморе. Друго, основ одговорности код кривичне одговорности се строго заснива на начелу законитости, тј легалитета кривичног дела и казне (*nullum crimen, nulla poena sine lege*). Код одговорности пред судом части начело легалитета по правилу није тако строго, јер се кажњиве радње и санкције за њих могу одређивати не само законом, већ и другим прописом заснованим на закону. Треће, велике су разлике у поступку који се спроводи ради утврђивања кривичне, односно одговорности пред судом части. Кривични поступак се покреће тужбом, а поступак пред судом части захтевом. Први поступак покреће јавни тужилац и/или оштећено лице, а други тужилац суда части. Захтев тужиоца части је независан од кривичне тужбе, с тим што се ова правна средства могу подићи паралелно или сукцесивно. Реч је о две различите врсте поступака у којима се утврђују ове две врсте одговорности – кривични поступак и поступак пред судом части.³⁴ Четврто, кривичне санкције се суштински разликују од мера које изричу судови части при привредним коморама. Прве погађају личност и/или имовину, а друге су претежно моралне природе, уз одређене изузетке.

V Поступак пред судом части

Поступак пред судом части при привредним коморама почива на одређеним начелима. Прво, полазећи од критеријума његове правне при-

34 У историјском контексту, у поступку пред Судом части ПКЈ била је предвиђена сходна примена одговарајућих одедаба Закона о привредним преступима, што је тај поступак приближавало кривичном поступку, тј. привредно-казненом, иако је у суштини представљао својеврстан поступак. Ј. Црногорчевић, Р. Кашанин, 4.

роде, овај поступак је особен у одређеним елементима. Друго, овај поступак се по правилу покреће захтевом, а не тужбом, иако у упоредном праву постоје и другачија решења. Треће, правило је да овај поступак покреће тужилац као овлашћено лице, који се налази у унутрашњој организацији суда части. Четврто, и у овом поступку важи правило о застарелости у његовом покретању. Пето, овај поступак је ограниченог домета, јер се може водити само против члана привредне коморе, тј. привредног субјекта. Шесто, спровођење поступка заснива се на начелу јавности. Седмо, суд части у спровођењу поступка поступа самостално и независно. Осмо, у овом поступку важи правило о дужности изузећа судије суда части. Девето, овај поступак почива на сопственим правилима која доноси привредна комора, уз решење да се на поједина питања супсидијарно примењују правила парничног, прекршајног или неког другог поступка (управног, кривичног). Десето, овај поступак се може организовати пред јединственим судом части који га спроводи у првом и другом степену, или да се само првостепени поступак спроводи у оквиру привредне коморе, а да другостепени или виши суд части буде организован пред неким државним органом. Једанаесто, важи правило о доношењу одлука на основу доказа који су изведени током поступка – дужност потпуног утврђивања чињеничног стања. Дванаесто, одлуке судова части су коначне и извршне. Тренаесто, у овом поступку важи правило рехабилитације члана привредне коморе према коме је изречена мера због повреде добрих пословних обичаја и пословног морала - брисањем изречене мере из евидентије привредне коморе. Четрнаесто, трошкове у овом поступку сноси окривљени члан привредне коморе, а само кад се захтев одбаци и кад окривљеном није изречена мера, онда трошкови падају на терет привредне коморе.

Ко се може појавити у својству странке? Странке у поступку пред Судом части при Привредној комори Србије су: тужилац (тужилац суда части, члан коморе против другог члана коморе, друго правно или физичко лице)³⁵ и привредни субјект. Друга странка у поступку пред судом части при привредној комори је привредни субјект за кога се верује да је повредио добре пословне обичаје и пословни морал.

35 Тужилац је овлашћено лице, као независно и самостално у покретању поступка пред судом части. Он је овлашћен: да прима пријаве о учињеним повредама; да подноси захтев за утврђивање повреде добрих пословних обичаја и пословног морала; да заступа захтев пред судом части; да изјављује приговор на првостепену одлуку суда части; да врши друге радње на које је овлашћен. Правилник о суду части при Привредној комори Србије, чл. 14.

По правилу, у спровођењу поступка пред судом части мањи је степен формализма, у односу на поступке које спроводи државни суд. Овај поступак се претежно спроводи на основу правних правила која доноси надлежни орган коморе. Право на заштиту права незадовољне странке у овом поступку не признаје се кроз права на жалбу као редовни правни лек, већ само кроз право на приговор. Иако је заступљено правило двостепености, другостепени поступак се само у формалном смислу организује пред другим органом, али не и у садржинском смислу – суди веће судија које је састављено од судија који су надлежни да суде у првостепеном поступку. Правилно спроведен поступак представља гаранцију да се дође до постизања пожељне правде, али и претпоставка за незадовољну странку да поднесе приговор ради преиспитивања првостепене одлуке. Спровођење овог поступка има и превентивни значај за чланове коморе, да их натера да поштују у свом пословању добре пословне обичаје и пословни морал.

VI Мере које изриче суд части

Без спроведеног поступка на начин како је то предвиђено законом и општим актом привредне коморе не може се изрећи мера према прекршиоцу добрих пословних обичаја и пословног морала. Поступак који спроводи суд части је својеврсна карика између учињене повреде члана привредне коморе и изречене санкције (мере).

Мере које судови части при привредним коморама изричу према привредним субјектима су најчешће етичке природе, уз одређене изузетке. Реч је о одређеним друштвеним мерама којима се успоставља друштвена дисциплина у погледу поштовања пословних и моралних дужности од стране привредних субјеката у промету добра и услуга на јединственом тржишту. Предузете мере углавном не производе материјално-правне последице, већ се њихов значај исцрпљује у моралним димензијама за привредне субјекте. Како се запажа у теорији, овим мерама „Суд части упозорава организације да су њихове радње и поступци у супротности са схватањима у привреди о томе како се треба понашати, било да су у директној или индиректној вези са поштовањем неког правног правила“.³⁶

Након спроведеног поступка пред Судом части при Привредној комори Србије, Суд може да изрекне неку од следећих мера: опомену; јавну опомену са објављивањем на извршном органу Коморе; јавна опо-

36 III. Ивањко, 116.

мена са објављивањем на интернет страници Коморе. У поступку изрицања мере, Суд части води рачуна и о олакшавајућим околностима. Изречена мера „објављивања јавне опомене“ има и превентивни значај, јер се поступања конкретног привредног субјекта који је учинио тежу повреду добрих пословних обичаја и пословног морала излажу ширем суду јавности. Изузев наведених мера, Суд части може да предузме и друге мере на које је овлашћен законом. Такође, Суд части је овлашћен да предузима и заштитне мере, утврђене посебним законом.

Наведене мере се могу поделити на лакше и теже. Мера „опомене“ се изриче у лакшим случајевима, друге две у тежим случајевима повреде добрих пословних обичаја и пословног морала.

Извршење одлука суда части у праву Србије има своје специфичности и зависи од мере која је изречена члану привредне коморе. Прво, мера опомене се извршава достављањем правноснажне одлуке суда части странкама. Друго, мера јавне опомене са објављивањем на извршном органу коморе, извршава се објављивањем њене изреке на седници управног одбора коморе. Треће, мера јавне опомене са објављивањем на интернет страници коморе, извршава се објављивањем њене изреке на интернет страници коморе, у трајању од 30 дана од дана објављивања.

Подаци о брисаним мерама не могу се користити у новом поступку. О изреченим мерама Суд части при Привредној комори Србије води евиденцију, у коју се обавезно уноси минимум података. Изречене мере се бришу из евиденције по протеку рока од 2 године од коначности одлуке, под условом да се другом одлуком не утврди нова повреда добрих пословних обичаја и пословног морала.

VII Правна природа суда части

Генерално, суд части је посебна врста суда, чије се надлежности протежу на једну ужу професионалну област, у којој својом активношћу треба да обезбеди поштовање морала, добрих обичаја и традиције, који се негују у одређеној струци односно професији.³⁷ Суд части је интерни орган једног професионалног удружења. Његова основна улога је да обезбеди заштиту колективног професионалног интегритета носилаца слободне професије (нпр. лекара, инжењера, јавних бележника) или члanova пословно-структурних и интересних удружења (нпр. чланова привред-

³⁷ С. Куколеча, *Организационо пословни лексикон израза, појмова и метода*, том 2, Београд, 1986, 1473.

не коморе, чланова удружења новинара), у чemu се огледа и једна од његових посебности. У обезбеђивању наведене заштите, судови части осим репресивне функције, имају и превентивну, која има за циљ спречавање настанка професионалне грешке. Превентивно деловање међу припадницима одређеног реда представља један од задатака њихових професионалних и интересних удружења. Свим врстама судова части је заједничко да су усмерени на примену у пословној пракси етичких правила, добрих пословних обичаја и пословног морала од стране припадника одређених професија, позива или делатности. Поступањем у складу са наведеним правилима и стандардима штити се интегритет професије и посленика у тој професији, али и шири друштвени интереси. Успостављени циљеви које конкретни суд части треба да реализује опредељују и његове надлежности. Суд части је посебан орган (тело) унутар професионалног удружења или неке друге организације, који се успоставља на основу закона или неког другог посебног прописа. Независно од области у којој се успоставља, суд части има своје утемељење легалитета у закону или унутрашњем општем акту професионалног удружења или друге организације. Из садржине општег акта којим се успоставља и организује суд части можемо да сазнамо о побудама, потребама и разлозима за његово постојање.

Посебно, судови части при привредним коморама имају својство недржавних органа, недржавног суда и аутономног суда овог професионалног удружења. У погледу субјеката којима суд части суди, они су ограничени на чланове професионалних удружења. Такође, они су ограничени и у погледу свог предмета за који суде, односно врсту спорова у којима суде. Даље, они се установљавају законом или унутрашњим актом привредне коморе. Њихов састав, организација и надлежност се уређују унутрашњим актом привредне коморе.

Судови части при привредним коморама, као и арбитраже и избрани судови, представљају, традицијом, наслеђени правни облик којим се у државама са грађанским уређењем учвршћује међусобно поверење и вансудска дисциплина у извршавању преузетих обавеза у области привреде.³⁸

У правном систему Србије не постоје судови части при привредним коморама који су нижи ивиши, јер постоје јединствени судови части. Ови судови суде у првостепеном и другостепеном поступку, тј. постоји правна могућност да првостепена одлука по основу поднетог

38 М. Јовановић, 102.

приговора буде предмет преиспитивања у другостепеном поступку, од стране колегијалног органа - већа. Веће је састављено од 3 члана, председника већа и два члана, по правилу из реда судија бираних ради суђења у првостепеном поступку као судије појединци. Могуће је и пожељније да судије које суде у другостепеном поступку буду биране у посебном поступку за судије другостепеног поступка.

Питање правне природе суда части при привредним коморама у правосудном систему Србије изазива низ недоумица. Најпре, суду части су се понекад приписивала својства кривичног суда, што свакако није био, независно од санкција које је могао да изриче и које су подсећале на најближе кривичне санкције.³⁹ Полазећи од неких института у спровођењу поступка пред судом части при привредним коморама, нпр. одговор на поднети захтев тужиоца и целокупни ток припремног поступка, суштински су исти као и у парничном поступку. Међутим, полазећи од тога да се тај поступак покреће захтевом а не тужбом, даје овом поступку својства специфичног поступка. Такође, имајући у виду да се расправа може одржати и у одсуству тужиоца и законског заступника привредног субјекта, односно пуномоћника, под условом да су на претрес уредно позвани, дају овом поступку специфичности с нарочитим овлашћењима, у контексту начела официозности.

У историјском контексту, у бившој Југославији је постављено питање, да ли се тадашњи судови части при привредним коморама могу оквалификовати као самоуправни суд.⁴⁰ Изнети теоријски став био је актуелан и у законодавству. На пример, на основу тада важећег Закона о удруживању организација удруженог рада у општа удружења и Привредну комору Југославије (1976),⁴¹ законодавац је установио три врсте судова (суд части, спољнотрговинску арбитражу и стални избрани суд), али се

39 *Ibidem.*

40 У литератури су у давању одговора на ово питање биле „тестиране“ одговарајуће одредбе Устава СФРЈ из 1974 (Устав СФРЈ, Сл. лист СФРЈ, бр. 9/1974, чл. 223-224), са основним закључком да „судови части имају у свему обележја самоуправних судова“, имајући у виду да испуњавају услове које поменути устав поставља за самоуправне судове у одређеним одредбама (чл. 223. и 224.) Устава. Иако тадашњи уставотворац судове части изричito не препознаје и не помиње у контексту затечених самоуправних судова (судови удруженог рада, арбитраже, мировна већа, избрани судови, други облици самоуправних судова), очигледно их је имао у виду међу другим неименованим облицима самоуправних судова. М. Јовановић, *op. cit.*, 102.

41 Закон о удруживању организација удруженог рада у општа удружења и Привредну комору Југославије, Сл. лист СФРЈ бр. 54/1976, 63/1980 и 64/1984, чл. 36-39.

није опредељивао у погледу њихове правне природе, односно да ли је реч о самоуправним судовима, укључујући и суд части. Све три врсте судова су Статутом Привредне коморе Југославије оквалификовани као самоуправни судови. Међутим, и поред изнетог става у правној теорији и изричите одредбе у Статуту Привредне коморе Југославије да је суд части самоуправни суд, тадашњи Савезни суд Југославије је у својој одлуци стао на другачије становиште.⁴² Због таквог става, Савезни суд Југославије је одбио да решава о сукобу надлежности између два суда части.

VIII Уместо закључка

Судови части при привредним коморама у бившој Југославији и Србији постојали су и остваривали своје надлежности у дужем временском периоду, као „савест“ привредних субјеката, упозоравајући их на нужност поштовања не само закона и других прописа, већ и на неопходност поштеног и правичног понашања у правном промету роба и услуга на јединственом тржишту. Такво захтевано понашање се оцењивало строжим критеријумима и мерилима него што је то чинио законодавац. Суд части је упозоравао привредне субјекте у њиховом пословању да поштују одређене моралне вредности, „које се не могу мерити економским вредностима“.⁴³

Привредне коморе су дужне да предузимају мере и остварују активности ради примене, учвршћивања и развоја добрих пословних обичаја и пословног морала у међусобним односима на тржишту роба и услуга на јединственом тржишту. Овај задатак привредне коморе доминантно остварују путем суда части као посебног тела за решавање спора ва у случајевима повреде добрих пословних обичаја и пословног морала.

У скромној литератури о судовима части при привредним коморама постављено је и питање какве је природе поступак који спроводи овај суд. У историјском контексту, поступак суда части при привредној комори у бившој Југославији имао је елементе кривичног поступка, односно прекрајног поступка, да би у савременим условима попримио одређене елементе грађанског судског поступка. На основу напред реченог, најреалније је да се овај поступак оквалификује као поступак *sui generis*, јер у себи пројима много посебности и особености.

42 Савезни суд Југославије је био става у донетом решењу УРС-28/78 од 21. марта 1979., да Суд части Привредне коморе Југославије није самоуправни суд. Ј. Црногорчевић, Р. Кашанин, 4.

43 III. Ивањко, 113.

Треба констатовати да у послератном периоду, и у савременим условима у праву Србије, судови части при привредним коморама нису изазвали у пословној пракси жељени и очекивани ефекат. У протеклом периоду, они се нису наметнули у правном систему Србије као значајнији фактор у остваривању друштвених интереса. Њихови ефекти се могу оценити као занемарљиви. Нажалост, овај правни институт је остао и на маргинама научних истраживања, у најширем смислу.

На основу извршеног истраживања судова части при привредним коморама кроз њихову регулативу, у бившој Југославији и Србији до данашњих дана (1954-2015), дошли смо до следећег закључка: судови части при привредним коморама су били постављени на истим принципима на којима почивају и данас, уз повремена прилагођавања, која су често била редакцијске природе, сагласно насталим друштвеним променама. На пример, још на основу донете уредбе ФНРЈ Југославије (1953), било је предвиђено да „при комори постоји суд части“, који је био надлежан да расправља случајеве повреде добрих пословних обичаја од стране привредних организација. Одлуком судова части су се могле изрицати казне предвиђене статутом коморе, а против донете одлуке могла се поднети жалба органу одређеном статутом коморе.⁴⁴

У Словенији је доношењем Закона о привредним коморама (2006)⁴⁵ створен правни основ за другачији приступ суду части при привредним коморама, али до данас до тога није дошло. Посебном законском одредбом предвиђен је продужетак рада Суда части при Привредне коморе Словеније (ПКС) за наредне две године. Такође, остављено је овом суду, као правном следбенику, у сарадњи са заинтересованим коморама као правним наследницама ПКС, да уреде начин и садржину наставка његовог рада.⁴⁶ Доношењем Статута ПКС (2006), било је предвиђено да до доношења одлуке о његовој новој организацији и начину рада, настави рад на основу Правилника о раду и организацији Суда части при ПКС и актима тог органа.⁴⁷

44 Уредба о удрживавању привредних организација, Сл. лист ФНРЈ, бр. 54/1953, 27/1954 и 43/1954, чл. 13.

45 Zakon o gospodarskih zbornicah, *Uradni list RS*, št. 60/2006, 56/2008- Закљ. УС, 32/2009 - Одл. УС, 110/2009, 14/2010 – Закљ. УС, 51/2010 - Одл. УС, 77/2011. Пречишћени текст је сачињен 31.01.2012.

46 Zakon o gospodarskih zbornicah, чл. 33.

47 Статут Привредне коморе Словеније (донет на Скупштини ПКС 22.11.2006, са допунама и изменама 14.03.2007, 15.10.2007, 07.07.2011, 22.05.2012, 11.12.2013, 14.05.2014 и 19.05.2015), чл. 73.

У два наврата је Привредна комора Југославије, у сарадњи са Организацијом за пружање стручно-саветодавних услуга „Привредно-правни приручник“ и истоименим часописом објавила збирку одлука суда части Привредне коморе Југославије, прву 1981. и другу 1988.⁴⁸ Такође, први пут је богату праксу Суда части при Привредној комори Београда, почeo да објављује Билтен за информисање и маркетинг Привредне коморе Београда, и то од јула-августа 2004. (двоброј 15-16), па до недавно, у коме се могу прочитати сентенце са образложењем и бројем одлуке.⁴⁹ Део судске праксе Суда части Привредне коморе Београда је објављен у часопису за привредноправну теорију и праксу Удружења правника у привреди Србије (и Црне Горе) - „Право и привреда“.⁵⁰

Ljubiša DABIĆ, PhD
Professor at University of Belgrade, Faculty of Economics

COURTS OF HONOR OF THE CHAMBERS OF COMMERCE

Summary

In this paper, the author analyzes the courts of honor, with the focus on the courts of honor of the chambers of commerce, primarily the Court of Honor at the Chamber of Commerce of Serbia - their conceptual definition, organization, competencies, content, legal nature, the distinctiveness of the procedure that they implement and the nature of the responsibility that they determine, as well as types and the nature of the measures they predicate. The author makes a review of the courts of honor in professional associations, the armed forces (the military) and the judicial system of postwar Yugoslavia.

The purpose of this paper is to revitalize the interest in researching the courts of honor of the chambers of commerce.

Keywords: court of honor, chamber of commerce, business ethics, good business practices, professional associations.

48 Обе поменуте збирке су наведене у овом раду.

49 <http://www.kombeg.org.rs>.

50 Часопис „Право и привреда“, Београд, бр. 9-12/2004, стр. 196-199; бр. 1-4/2005, стр. 158-164; бр. 9-12/2005, стр. 165-171; бр. 1-4/2006, стр. 132-138; бр. 9-12/2006, стр. 109-118; бр. 1-4/2007, све до 2011.